

Մ. ԳՈՐԿԻ

891.715

Գ-83

ԱՐԽԻՊ ՊԱՊԸ
ՅԵՎ
ԼՅՈՆԿԱՆ

-6 NOV 2017

Մ. ԳՈՐԿԻ

891.715

Գ-83

Այ

ԱՐԽԻՊՊԱՊԸ
ՅԵՎ
ԼՅՈՆԿԱՆ

Թարգմ. Հ. Տ. ԱՎԱԳՅԱՆ

Նկարներ
Բ. ԴԵՆՏԵՐՅՈՎԻ

1010
42416

ՊԵՏՀՐԱՏ

ՀԼԿՅԵՄ ԿԿ ԿԻՑ ԾԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1937

Տեխ. խմբագիր՝ Լ. ՈՌԱԳՅԱՆ

Սրբագրիչ՝ Ռ. ՆՇԱԳՅԱՆ

Գլավիտի լիազոր Կ—4461, Հրատ. 3936

Պատվեր 148, Տիրաժ 3000

Պետհրատի տպարան, Յերեան, II Կնունյանցի.

Սպասելով լաստին, նրանք յերկուսով պառկեցին գետափի դարափուլի ստվերում և յերկար լուռ նայում եյին իրենց փոռքերի տակ հոսող Կուբանի արագընթաց և պղտոր ալիքներին։ Լյոնկան նիւհեց, իսկ Արխիպ պապը, մի բռն ճնշող ցավ զգալով իր կրծքում, քնել չէր կարողանում։ Գետնի մութ-դարչնագույն ֆոնի վրա հազիւ աչքի եյին ընկնում նրանց զգգոված և կծկված կերպարանքները՝ յերկու խղճուկ կծիկներին նման, — մեկը մեծ, մյուսն ավելի փոքր։ Հոգնած, այրված և փոշոտ դեմքերը նույն գույնն ունեյին, ինչ փոր գորշակարմիր ցնցոտիները։

Արխիպ պապիկի վոսկրոտ և յերկար մարմինը ձգվել էր ավազի նեղ շերտիկի լայնությամբ, — ավազը դեղին ժապավենի պես ձգվում էր գետափի յերկարությամբ՝ դարափուլի և գետի միջև, — նիւհող Լյոնկան կծկվել էր պապի կողքին։ Լյոնկան փոքրիկ էր ու դյուրաբեկ։ Իր ցնցոտիները մեջ նա նման էր մի անճոռնի վոստի, փորը կոտրել էյին իր պապից, իսկ պապն իր հերթին նման էր մի հին չորացած ծառի, փոր գետի ալիքները բերել էյին ու դուրս նետել այդտեղ, ավազի վրա։ Պապը, գլուխը արմուռնի վրա բարձրացրած նայում էր զիմացի ափին, փոր վողոկված էր արևով և յեզերապատած ուռուտի ցանցաւ թփերով։ Թը-

փերից դուրս եր ցցված լաստի սև յեզրը: Այնտեղ ձանձրալի եր ու դատարկ: Ճանապարհի գորշ շերտը հեռանում եր գետից դեպի դաշտի խորքը: Այդ ճանապարհն ինչ-վոր չափազանց ուղիղ եր, չոր, և վհատություն եր առաջ բերում:

Նրա, ծերի աղոտ ու բորբոքված աչքերը, իրենց կարմիր, ուռած կոպերով, անհանգիստ թարթում եյին, իսկ կնճիռներով ակոսված դեմքի վրա սառել եր տանջող ձանձրույթի արտահայտությունը: Նա հաճախակի զսպված հազում եր և, յերբեմն նայելով իր թոռին, ձեռքով ծածկում եր բերանը: Հազը խռպոտ եր, խեղդող, և ստիպում եր պապին բարձրանալ գետնից և արցունքի խոշոր կաթիլներ եր հոսեցնում նրա աչքերից:

Բացի նրա հազից և այն կամացուկ շրջյունից, վոր հանում եյին ալիքները, բաղխվելով ավազին, դաշտում վոչ մի ուրիշ ձայն չկար... Այդ դաշտն ընկած եր գետի յերկու կողմում, հսկայական, գորշակարմիր, արևից այրված, և միայն այնտեղ, հեռու հորիզոնի վրա, վոր հազիվ նշմարում եր ծերն իր աչքերով, ճոխ ալեկոծվում եր ցորենի վոսկե ծովը, և ուղիղ նրա մեջ եր վայր ընկնում շլացուցիչ պայծառ յերկինքը: Այդ յերկնքի վրա նկարվում եյին հեռավոր բարդիների բարեկազմ կերպարանքները: Թվում եր, թե նրանք մերթ փոքրանում են, մերթ ավելի բարձրանում, իսկ յերկինքն ու նրա տակ փռված ցորենը, տարուբերվում են, բարձրանալով և իջնելով: Յեվ հանկարծ այդ բոլորը թափնվում եր դաշտային մովի փայլուն, արծաթյա շղարշի յետևը...

Այդ շղարշը, — հոսանուտ, պայծառ և խափուսիկ, — գալիս եր հեռվից և գրեթե հասնում գետի յեզերքին և այդ ժամանակ նա ինք կարծես դառնում եր մի գետ, վոր հանկարծ թափվել եր յեր-

կնքից և նույնքան ջինջ եր ու հանգիստ, վորքան այդ յերկինքը:

Այդ ժամանակ Արխիպ պապը, անծանոթ լինելով այդ յերևույթին, տրորում եր աչքերն ու տաղտկությամբ մտածում ինքն իրեն, վոր այդ շոքն ու դաշտը խլում են նաև նրա տեսողությունը, ինչպես խլել եյին նրանից իր վոտքերի ուժը:

Այսոր նա իրեն ավելի վատ եր զգում, քան յերբևիցե վերջին ժամանակը: Նա զգում եր, վոր շուտով պիտի մեռնի և, թեև միանգամայն սառնասիրտ եր վերաբերվում դրան, առանց մտածելու, ինչպես անհրաժեշտ պարհակի, բայց նա կուղենար մեռնել հեռու, վոչ այստեղ, այլ հայրենիքում, և բացի այդ, նրան սաստիկ մտահոգում եր իր թոռը: Ո՞ւր կգնա Լյոնկան...

Նա որական մի քանի անգամ դնում եր այդ հարցն իր առաջ, և միշտ ինչ վոր մի բան սեղմվում եր նրանում, սառչում, և այնքան անտանելի դառնում այդ միտքը, վոր նա ուզում եր իսկույն և յեթ վերադառնալ տուն, Ռուսաստան...

Բայց հեռու ե Ռուսաստանը... Միևնույն ե, տեղ չես հասնի, կմեռնես վորևե տեղ ճանապարհին: Այստեղ, Կուբանում, առատ փողորմություն են տալիս: Ժողովուրդն ունևոր ե, թեև ծանրե ու ծաղրող: Չեն սիրում մուրացկաններին, վորովհետև հարուստ են...

Հասելով թոռանն արցունքից խոնավացած իր հայացքը, պապն զգուշորեն կոպտացած ձեռքով շոյեց նրա գլուխը:

Լյոնկան շարժվեց ու նայեց նրան իր մեծ, խորը, վոչ մանկական մտածկոտությամբ լի կապույտ աչքերով, վոր ավելի մեծ եյին թվում նրա բարակ, անարյուն շրթունքներով ու սուր քթով, նիհար, ծաղկատար յերեսին:

— Գալիս ե, — հարցրեց նա և, ձեռքը պահած աչքերի վրան, նայեց գետին, փորի մեջ արտացոլում եր արեգակը:

— Ձե, դեռ չի գալիս: Կանգնել ե: Ի՞նչ ունի եստեղ: Վոչ փոք չի կանչում, դրա համար ել կանգնել ե... — դանդաղ խոսեց Արխիպը, շարունակելով շոյել թոռան գլուխը: — Քնած եյիր:

Լյոնկան անորոշ շարժեց գլուխն ու ձգվեց ավազի վրա: Նրանք լուռ եյին մի պահ:

— Յես փոր լող տալ իմանայի, կլողանայի, — ուշադրությամբ նայելով գետին, հայտարարեց Լյոնկան: — Ինչ արագընթաց ե ես գետը: Մեզ մոտ եսպես գետեր չկան: Ինչ ե քրքրում: Վազում ե, ասես վախենում ե ուշանա...

Յեվ Լյոնկան դժգոհ շրջեց յերեսը ջրից:

— Ա՛յ, թե ինչ, — խոսեց պապը, մի փոքր միտք անելուց հետո, — արի գոտիներս արձակենք, կապենք իրար, հետո կկապեմ փոսիցդ, և դու մտիլ, լողացիր...

— Բան ասաց, — առարկեց Լյոնկան: — Ինչ մրտածեց: Ի՞նչ ե, կարծում ես ջուրը քեզ ել չի՞ քաշի տանի: Յերկսով ել կխեղդվենք:

Ճիշտ փոր, ե, կքաշի: Տես, հալա, փոնց ե դուռում... Բա գարնանը տեսնես, փոնց ե շատանում — չտեսնված: Ինչ ել ցանքսեր կան եստեղ՝ ել մի ասա, ցանքսերին վերջ չկա:

Լյոնկան չեր ուզում խոսել, և նա պապի խոսքերը թողեց առանց պատասխանի: Նա վերցրեց ձեռքը չորացած կավի մի կտոր ու սկսեց տրորել, փոշիացնել մատների մեջ, պահպանելով դեմքին լուրջ և կենտրոնացած արտահայտությունը:

Պապը նայում եր նրան և, աչքերը կկոցելով, մտածում ինչ փոր բանի մասին:

— Հալա մի տես... — կամաց ու միորինակ խո-

սեց Լյոնկան, թափ տալով փոշին ձեռքերից. — ես հողը, հիմա... վերցրի այն ձեռքս, տրորեցի, և դառավ փոշի... մանր, մանր կտորներ միայն, հազիվ աչքիդ յերևում են...

— Հետո ի՞նչ, — հարցրեց Արխիպն ու հագաց, աչքերից դուրս յեկած արտասուքի միջով նայելով թոռան խոշոր, չոր, փայլուն աչքերին: — Ինչի՞ համար ես եդ ասում, — ավելացրեց նա, յերբ հազն անցավ:

— Ենպես... — թափ տվեց գլուխը Լյոնկան: — Նրա համար, փոր, իբր, մի տես փոնց բան ե ես հողը, — նա ձեռքը թափ տվեց դեպի գետի այն կողմը: — Ել ի՞նչ ասես չեն շինել նրա վրա... Ինչքան քաղաքներ ենք ման յեկել քեզ հետ... թիվ չկա: Բա ինչքան մարդիկ կան ամեն տեղ:

Յեվ, չկարողանալով փորսալ իր միտքը, Լյոնկան նորից լռեց ու մտքի մեջ ընկավ, նայելով իր շուրջը:

Պապը նույնպես մի պահ լուռ մնաց և հետո, քիփ մոտենալով թոռանը, ասաց փաղաքշորեն՝

— Խելքի ծո՛վ ես դու, ճիշտ ասացիր դու — փոշի յե ամեն բան... Քաղաքներն ել, մարդիկ ել, յես ու դու ել, — փոշի յենք փոր կանք: Եհ, Լյոնկա ջան, Լյոնկա... Ինչ կլինե՞ր գիր իմանայիր... շատ առաջ կգնայիր: Վսնց կլինի՞ քո ճարը...

Պապը կրծքին սեղմեց թոռան գլուխն ու համբուրեց այն:

— Սպասի... — ազատելով իր վուշե մազերը պապի անճոռնի դողդոջյուն մատների մեջից, մի փոքր աշխուժացած, բացականչեց Լյոնկան: — Վսնց ասիր դու: Փոշի՞: Քաղաքներն ել, ամեն բան:

— Դե եսպես ե ստեղծել աստված, գառը ջան: Ամեն բան, — հող ե, ինքը յերկիրն ել փոշի յե: Յեվ բոլորը մեռնում են նրա վրա... Ա՛յ, թե փոնց:

Դրա համար ել մարդը պիտի ապրի չարչարանքով և խոնարհ: Այ, յես ել շուտով կ'եռնեմ... — փոխեց պապն ու կսկիծով ավելացրեց՝ — բա, ուր կգնաս դու առանց ինձ:

Լյոնկան հաճախ եր լսում պապից այս հարցը, նա արդեն ձանձրացել եր խոսելու մահվան մասին, լուռ շուռ յեկավ մի կողմ, պոկեց սեղը, դրեց բերանն ու սկսեց դանդաղ ծամել:

Բայց դա պապի ցավոտ տեղն եր:

— Հը, ինչո՞ւ սուս արիր: Բա, իբր, փոնց պիտի անես դու առանց ինձ, — կամաց հարցրեց նա, կռանալով դեպի թուր ու նորից հազալով:

— Շատ եմ ասել, — ցրված ու դժգոհ արտասանեց Լյոնկան, կողքանց նայելով պապին:

Նրան դուր չեյին գալիս այս խոսակցությունները նաև նրանով, փոր հաճախակի դրանք կռվով եյին վերջանում: Պապը յերկար խոսում եր իր մահվան մոտենալու մասին: Լյոնկան սկզբում լսում եր նրան կենտրոնացած, վախ եր զգում այդ պատկերացող արտասովոր դրությունից, լաց եր լինում, բայց աստիճանաբար հոգնում և չեր լսում պապին, նվիրվելով իր մտքերին, իսկ պապը, նկատելով այդ, բարկանում եր ու զանգատվում, փոր Լյոնկան չի սիրում պապին, չի գնահատում նրա հոգացողությունը, և, վերջապես, կշտամբում եր Լյոնկային, իբր թե նա ուզում ե, փոր պապը փորքան կարելի ե շուտ մեռնի:

Ի՞նչ ես սառել: Սելը չունես դու դեռ, ի՞նչ ես հասկանում դու քո կյանքից: Քանի տարեկան ես: Հալա նոր մտել ես տասներեկի մեջ: Ինքդ ել նվազ ես շատ, աշխատանքի անպետք: Ել ուր պիտի գնաս դու: Բարի մարդիկ կարծում ես, կոգնեն: Այ, թե փոր փող ունենայիր, նրանք հո կոգնեյին քեզ մխսել — եղ եղպես ե: Իսկ մուրաց-

կանություն անելն ենքան ել քաղցր բան չի, թեկուզ հենց ինձ, ծերիս համար: Ամեն մարդու գրլուխ իջեցրու, խնդրիր ամեն մեկին: Հայհոյում են քեզ, ծեծում են մեկ մեկ, ու քշում... Հենց գիտես թե մուրացկանին մարդու հաշիվ են անում: Վո՞չ մեկը: Տասը տարի յե, ինչ ման եմ գալիս ամեն տեղ — գիտեմ: Մի կտոր հացը հաղար մանեթ արժի նրանց մոտ: Տալիս ե ու մտածում, թե ուր վոր ե հիմի իր առաջ արքայության դռները կբացվեն: Դու կարծում ես, ինչի՞ համար են շատ տալիս: Վոր իրենց խիղճը հանգստացնեն, այ թե ինչի համար, բարեկամ, այլ փոշ խղճմտանքից: Կխոթի ձեռքդ մի կտոր, իր ուտելն ել, հո, իր համար ամոթանք չի: Կուշտ մարդը զազան ե: Յեվ յերբեք նա չի խղճում քաղցածին: Թշնամի յեն իրար — կուշտն ու քաղցածը, հավիտյանս հավիտենից նրանք փշի պես ցցված են իրար աչքի մեջ: Դրա համար ել հնարք չկա, փոր նրանք իրար հասկանան:

Պապիկը փոքևորովեց չարությամբ ու կսկիծով: Դրանից նրա շրթունքները դողդողում եյին, ծերացած աղոտ աչքերը շարժվում եյին թերթերունքների ու կոպերի կարմիր շրջանակների մեջ, կրն ճիռները մոլթ յերեսին ավելի խորացան:

Լյոնկան չեր սիրում նրան այդպես և մի փոքր ել վախենում եր ինչ փոր բանից:

— Այ, յես հարցնում եմ քեզ, փոնց կանես դու աշխարհի հետ: Դու նվազ տղա յես, իսկ աշխարհը հո — զազան ե: Ու կուլ կտա նա քեզ մի անգամից, իսկ յես չեմ ուզում եղ բանը... ախրը, սիրում եմ քեզ, բալա ջան: Ինձ համար դու յես մենակ, յես ել մենակ եմ քեզ համար... Բա ել վոնց պիտի մեռնեմ: Ել ճար կա, փոր մեռնեմ, դու ել մնաս մենակ... Ով կնայի քեզ... տեր աստված... ինչո՞ւ

դու եսպես աչքից գցեցիր քո ճորտին: Ապրելու ել հնարք չկա, մեռնել ել չեմ կարող, նրա համար վոր — յերեխա յե — պահեմ պիտի, պահպանեմ: Յոթ տարի պահել եմ, մեծացրել... իմ ես ծերացած ձնոքերիս վրա... Տեր, աստված, ոգնիր ինձ:

Պապիկը նստեց ու լաց յեղավ, յերեսը դեմ անելով դողդոջուն ծնկներին:

Գետն շտապով գլորվում եր հեռուն, հնչեղ ճղվում եր ափերին, կարծես ուզում եր այդ ճղփյունով խլացնել ծերունու հեկեկանքները: Պայծառ ժպտում եր անամպ յերկինքը, ներքև թափելով այրող տոթը, հանգիստ ականջ դնելով պղտոր ալիքների աղմուկին:

— Հերիք լաս, պապի, — նայելով մի կողմ, դաժան տոնով ասաց Լյոնկան, և, յերեսը դարձնելով դեպի պապը, ավելացրեց՝ — ամեն ինչի մասին խոսել ենք արդեն, չե՞: Չեմ կորչի: Կմտնեմ մի տեղ — պանդոկից բանից...

— Կսպանեն ծեծելով... — արտասուքների միջից տնքաց պապը:

— Գուցե և չսպանեն: Բա, վոր չսպանեցի՞ն, — վորոշ ըմբոստությամբ բացականչեց Լյոնկան, — ի՞նչ կասես: Թույլ կտամ վոր, ամեն մարդու...

Բայց այստեղ Լյոնկան հանկարծ ինչ վոր պատճառով կտրեց իր խոսքն ու, լռելով մի պահ, կամացուկ ասաց՝

— Չեղավ, հո, վանք կգնամ...

— Այ, թե վոր վանք գնայիր, — հառաչեց պապը, աշխուժանալով, և նորից սկսեց կուչ գալ խեղդող հազի նոպայից:

Նրանց գլխի վերևը մի աղաղակ լսվեց և անիվների ճռնչոց...

— Լնստ, լաստ — հեյ, — ցնցում եր ողբ ինչ վոր մեկի հզոր կոկորդը:

Նրանք թռան վտառի, հավաքելով գետնից տոպրակներն ու փայտերը:

Խլացուցիչ ճռճուլով, ավազի վրա դուրս յեկավ մի սայլ: Նրա մեջ կանգնած եր մի կազակ, վորը բրդոտ փափախը ծռել եր մի ականջի վրա ու, զրլուխը յետ արած պատրաստվում եր գոռալ, բաց բերնով ներս ծծելով ոդր, վորից նրա լայն, դուրս ընկած կուրծքն ել ավելի յեր դուրս ընկնում: Սպիտակ ատամները պայծառ փայլում եյին սև մորուրի մետաքսե շրջանակում, վոր սկսվում եր արյունով լցված աչքերի տակից:

Արձակ շապկի և ուսերին անփույթ գցած չուխայի տակից, յերևում եր մազոտ, արևից սևացած մարմինը: Յեվ նրա ամբողջ ամուր ու խոշոր կերպարանքից, ինչպես և մոտ, խալտաբղետ և նույնպես ալանդակ խոշոր ձիուց, սայլի բարձր, հաստ դողերով պատած անիվներից, — կշտություն, ույժ և առողջություն եր բղխում:

— Հեյ, հեյ...

Պապն ու թոռը գդակները հանեցին գլխներից ու ցածր գլուխ տվին:

— Բարև՝ ձեզ, — թնդացրեց յեկվորն ու, նայելով մյուս ափին, վորտեղ թփերի միջից դանդաղ ու անշնորհք դուրս եր սողում սև լաստը, սկսեց ուշադրությամբ դիտել մուրացկաններին: — Խուսաստանի՞ց եք:

— Ենտեղից ենք, ախպեր ջան, — գլուխ տալով պատասխանեց Արխիպը:

— Սոված եք ենտեղ, հա՞:

Նա ցած թռավ սայլից գետին և սկսեց ինչ վոր մի բան ուղղել լծասարքի մեջ:

— Ուտիճներն ել են սովից կոտորվում:

— Պապն, ուտիճներն ե՞լ են կոտորվում: Դե ասա փշրանք ել չի մնացել, ամբողջը կերել եք:

Լավ եք ուտում: Դե, ասենք, անպետք աշխատող եք, յերևի: Նրա համար, փոր թե լավ աշխատեցիր, սով ել չի լինի:

— Եղտեղ, ախպեր ջան գլխավոր պատճառը— հողն ե: Զի բերում: Ծծել ենք մենք եդ հողը:

— Հոգր,— գլուխը թափ տվեց կազակը: — Հողը միշտ ել կբերի, դրա համար ել տվել են հողը մարդուն: Ասա՛ չե թե հողը, այլ ձեռքերը: Զեռքերն են վատ: Լավ ձեռքերից քարն ել չի պրծնի, կբերի:

Մոտեցավ լաստը:

Յերկու առողջակազմ կարմրաուելս կազակներ, հենվելով հաստ փոսքերով լաստի հատակին, դրժկոցով խփեցին այն ավին, տարուբերվեցին, գցեցին ձեռքներից պարանն ու, նայելով իրար, սկսեցին հեալ:

— Շոք ե,— բացեց ատամները յեկողը, քաշելով լաստի վրա իր ձին ու ձեռքը տանելով դեպի գդակը:

— Բան,— պատասխանեց լաստավորներից մեկը, ձեռքերը խորը դրած շալվարի գրպանները, և, մոտենալով սայլին, նայեց նրա մեջ ու հոտ քաշեց, ուժգին ներս րաշելով ոգն իր մեջ: Մյուսը նստեց հատակին և, տնքտնքալով, սկսեց հանել կոշիկները:

Պապն ու Լյոնկան անցան լաստի վրա ու հենվեցին յեզրին, աչք գցելով կազակներին:

— Դե, գնանք,— կարգադրեց սայլի տերը:

— Իսկ քեզ մոտ բան չկա՞ խմելու,— հարցրեց նա, փոր գննում եր սայլը: Նրա ընկերը հանեց կոշիկն ու, աչքը կկոցելով, նայում եր ճիտքի մեջ:

— Բան չկա: Ի՞նչ ե փոր, մի՞թե Կուրանում քիչ ջուր կա:

— Զո՛ւր... ջուրս փորն ե:

— Հը, արանդ ես ուզում: Արադ չկա մոտս:

Պապն ու բոռ գդակները հանեցին գլխներից ու ցած գլուխ սվին:

— Եդ վոնց թե չկա, — մտքի մեջ ընկավ հարց-
նողը, աչքերը հառած լաստի հատակին:

— Դե, դե, գնանք:

Կազակը թքեց ձեռքերի մեջ ու վերցրեց պա-
րանը: Անցնողն սկսեց ոգնել նրան:

— Բա դու, պապ, ինչի՞ չես ոգնում, — դիմեց
Արխիպին կոշիկի հետ գործ ունեցող լաստավորը:

— Իմ ի՞նչ բանն է, ախպեր ջան, — խղճուկ
տոնով և տարուբերելով գլուխը, յերգեց սա:

— Ասենք պետք ել չի ոգնել նրանց: Նրանք
մենակ ել կհասցնեն:

Յեվ, կարծես թե ցանկանալով համոզել պա-
պին իր խոսքերի ճշմարտությանը, նա ծանրորեն
ծալեց ծնկներն ու պառկեց լաստի տախտակամա-
ծի վրա:

Նրա ընկերը ծուլորեն հայհոյեց նրան և, պա-
տասխան չստանալով, ուժգին թփթփացրեց վոտ-
ները, դեմ անելով տախտակամածին:

Տարվելով հոսանքից, վոր խուլ աղմուկով
ճղփում եր նրա կողերին, լաստը ցնցվում ու տա-
րուբերվում եր, դանդաղ շարժվելով առաջ:

Նայելով ջրին, Լյոնկան զգում եր, վոր իր
գլուխը պտտվում ե, և ալիքների արագ վազքից
հոգնած աչքերը փակվում են քնկոտ: Պապի խուլ
շշնջոցը, պարանի ճռճոցը և ալիքների հյուլթալի
ճողփյունը որոր եյին ասում նրան: Նա ուզում
եր նստել տախտակամածի վրա՝ անձնատուր լի-
նել քնին, բայց հանկարծ մի բան թափ տվեց նը-
րան այնպես, վոր նա ընկավ:

Աչքերը լայն բացած նա նայում եր շուրջը:
Նրա վրա ծիծաղում եյին կազակները, ամրացնե-
լով լաստը ափի վրա ցցված կիսաայրված կոճղին:

— Ի՞նչ ես քնել: Նվազ ես դու: Նստիր սայլը,
ստանիցա տանեմ: Դու ել, պապ, նստիր:

Շնորհակալություն հայտնելով կազակին շին-
ծու խոնարհության ձայնով, պապը տնքտնքալով
բարձրացավ սայլի վրա: Լյոնկան նույնպես ցատկեց
այնտեղ և նրանք գնացին շրջապատված սև փոշու-
քուլաներով, վոր ստիպում եր պապին շնչասպառ
լինել հազից:

Կազակն սկսեց մի յերգ յերգել: Յերգում եր
նա տարորինակ հնչյուններով, ընդհատելով նո-
տաները մեջտեղներում և շվացնելով վերջում:
Թվում եր, թե նա հնչյուններն արձակում եր կը-
ծիկից, ինչպես թելը, և յերբ նա հանդիպում եր
հանգույցի, կտրում եր այն:

Անիմները խղճալի ճռնչում եյին, բարձրանում
եր փոշին: Գլուխը գողգողացնելով պապն անդա-
դար հազում եր, իսկ Լյոնկան մտածում եր այն
մասին, վոր հիմա կմտնեն նրանք ստանիցա և
հարկ կլինի խղճուկ ձայնով յերգելու պատուհան-
ների տակ՝ — Տեր մեր Հիսուս Քրիստոս... Նորից
ստանիցայի տղաները կսկսեն ձեռք առնել նրան,
իսկ կանայք ձանձրացնել հարց ու փորձ անելով
Խուսաստանի մասին: Անհաճոյե նաև այդ ժամա-
նակ նայել պապին, վորը հազում ե ավելի հաճախ,
ավելի յե կռանում, վորից նա ինքն անհարմար
և ցավ ե զգում, ու խոսում ե այնպիսի խղճալի
ձայնով, հաճախ հեծկտալով և պատմելով այն
բաների մասին, վորը վոչ յեղել ե և վոչ ել պատա-
հել: Ասում ե, վոր Խուսաստանում ժողովուրդը կո-
տորվում ե փողոցներում, և այնպես ել մնում ե,
և մարդ չկա, վոր նրանց վերցնի, վորորհետև բո-
լոր մարդիկ շժմել են սովից... Վոչ մի այդպիսի
բան վոչ ինքը, վոչ ել պապը չեին տեսել վոչ մի
տեղ: Իսկ հարկավոր ե այդ բոլորը նրա համար,
վոր շատ տան: Բայց այստեղ ի՞նչ պիտի անես այդ
վողորմությունը: Տանը կարելի յե միշտ ել ծախել

քառասուն կամ հիսուն կոպեկով փութը, իսկ եստեղ
փոշ փոք չի առնում: Հետո ստիպված են լինում
այդ յերբեմն համեղ կտորները դուրս նետել տոպ-
րակից՝ դաշտում:

— Հավաքելու պիտի գնաք, — հարցրեց կազակը,
նայելով ուսի վրայով յերկու կուչ յեկած կերպա-
րանքներին:

— Դե, իհարկե, հարգելի, — հառաչելով պատաս-
խանեց Արխիպ պապը:

— Կանգնիր փոռքի, պապ, ցույց տամ, փոռ-
տեղ եմ ապրում, — գիշերն ինձ մոտ յեկեք:

Պապը փորձեց վեր կենալ, բայց վայր ընկավ,
խփելով կողքը սայլի յեղրին, ու խուլ տնքաց:

— Եհ դու, ծերուկ, — մրթմրթաց կազակը խըղ-
ճահարված: — Դե միևնույն ե, մի նայիր, գիշերե-
լու ժամանակը փոր յեկավ, հարցրու Չորնիին,
Անդրեյ Չորնիին, եղ յես ինքս եմ: Իսկ հիմա ի՞նչ
Մնաք բարի:

Պապի ու թոռի իջած տեղը կային մի խումբ
բարդիներ ու սև կաղամախիներ: Նրանց բների
յետևից յերևում եյին տանիքները, ցանկապատ-
ները, ամեն տեղ — դեպի աջ և դեպի ձախ — դե-
պի յերկինք եյին բարձրանում նույնպիսի ծա-
ռախմբեր: Նրանց կանաչ սաղարթը ծածկված եր
գորշ փոշիով, իսկ հաստ, ուղղաձիգ բների կեղևը
ճաքճքել եր շորից:

Ուղիղ մուրացկանների առջև յերկու հյուսած
ցանկապատերի արանքում ձգվում եր նեղ փողոցը:
Նրանք գնացին դեպի այդ փողոցը, փոռքով շատ
ման յեկած մարդկանց յերերուն քայլվածքով:

— Դե, հիմի, Լոնյա, մենք փոնց կգնանք՝ — մի-
ասին, թե ջոկ-ջոկ, — հարցրեց պապը և, չսպասելով
պատասխանի, ավելացրեց՝ — միասին, գուցե լավ

լինի, — շատ քիչ են տալիս քեզ: Ուզելու շնորհք
չունես...

— Իսկ ինչի՞դ ե հարկավոր շատը: Միևնույն ե,
չես կարողանում ուտել... — մռայլ պատասխանեց
Լյոնկան, նայելով շուրջը:

— Ինչի՞ս ե հարկավոր... սարսաղ տղա... բա
փոր հանկարծ մեկը պատահի ու առնի: Այ քեզ՝
ինչիս ե պետք... փող կտա: Իսկ փողը մեծ բան ե:
Փողը փոր ձեռիդ յեղավ, գլուխ կպահես, իմ մեռ-
նելուց հետո:

Յեմ փաղաքշաբար քմծիծաղ տալով, պապը
շոյեց թոռան գլուխը:

— Իսկ դու գիտես ինչքան եմ յես հավաքել
ճանապարհին, հը՞:

— Ինչքան, — սառնասրտորեն հարցրեց Լյոն-
կան:

— Տասնմեկ մանեթ ու կես... տեսնում ես:

Բայց Լյոնկայի վրա տպավորություն չթողին
այդ գումարն ու պապի ցնծալից տոնը:

— Այ, դու պստլիկ, պստլիկ, — ախ քաշեց պա-
պը: — Դե, ջոկ-ջոկ ենք գնում, հա՞:

— Ջոկ-ջոկ...

— Դեհ... ժամի մոտ կլինեմ:

— Լավ:

Պապը թեքվեց դեպի ձախ նրբանցքը, իսկ Լյոն-
կան շարունակեց ճանապարհը: Մի տասը քայլ ան-
ցած, նա լսեց դողդոջուն բացականչությունը —
«Կենով կենդանի մնաք»: Այդ բացականչությունը
լսելիս, թվում եր թե մեկը ձեռքով զարկեց խան-
գարված գուսլիի (տավիղանման գործիք) բոլոր
լարերին, սկսած ամենաթավ լարից, վերջացրած
ամենաբարակով: Լյոնկան ցնցվեց ու արագացրեց
քայլերը: Միշտ, յերբ նա լսում եր պապի ուզելը,
տհաճություն և ինչ-փոք ձանձրություն եր զգում,

1010
42416

իսկ յերբ պապին մերժում եյին, նա նույնիսկ վախենում եր, սպասելով, վոր պապիկը հենց հիմի պիտի լաց լինի:

Նրա ականջին դեռ հասնում եյին պապի ձայնի դողդոջուն և խղճուկ յելևէջները, վոր յերերվում եյին ստանիցայի քնկոտ ու տոթ ոգում: Շուրջն ամեն ինչ այնքան լուռ եր, կարծես գիշեր լիներ: Լյոնկան մոտեցավ ցանկապատին ու նստեց փողոցի վրա կախած բալի ճյուղերի ստվերում: Ինչ վոր տեղ հնչյուն տղտղում եր մեղուն... Վայր իջեցնելով տոպրակն ուսերից, Լյոնկան դրեց նրա վրա իր գլուխը և, մի փոքր դիտելով յերկինքն իր յերեսի վրա կախած սաղարթի միջով, պինդ քնեց, ծածկված անցորդների հայացքից՝ խիտ մոլախոտերով ու ցանկապատի վանդակավոր ստվերով:

Արթնացավ նա ոգում տարուբերվող տարորինակ ձայներից: Յերեկոն մոտ եր և ողն արդեն ցրտել եր: Մեկը լաց եր լինում իրենից շատ մոտիկ: Լալիս եր մանկական լացով — բարձրաձայն ու անդադար: Հեկեկանքների հնչյունները նվաղում եյին բարակ, ցածրիկ յեղանակով և հանկարծ հետո նորից և նոր ուժով բռնկվում եյին ու հոսում, անընդհատ մոտենալով նրան: Նա բարձրացրեց գլուխն ու մոլախոտերի վրայով նայեց ճանապարհին:

Այդտեղով գնում եր մի յոթ տարեկան աղջիկ, մաքուր հագնված, կարմրած և արտասուքից ուռած յերեսով, վորը նա հաճախակի սրբում եր սպիտակ շրջագծեսի փեշով: Գնում եր նա դանդաղ, չրփ-չրփացնելով բոբիկ վոտքերը ճանապարհի վրա, թանձր փոշի բարձրացնելով, և յերևի չգիտեր, թե ուր և ինչի՞ համար ե գնում: Նա մեծ, սև աչքեր ուներ, վոր այժմ նեղացած եյին, տխուր և խոնավ: Փոքրիկ, բարակ, վարդագույն ականջները

չարաճճիորեն նայում եյին շագանակագույն մազերի փնջերի տակից, վոր ցրիվ եյին յեկել ու թափվել ճակատի, թշերի և ուսերի վրա:

Նա թվաց Լյոնկային շատ ծիծաղելի, չնայած իր արտասուքներին, — ծիծաղելի և ուրախ... Չարաճճին ե, յերևի:

— Դու ի՞նչ ես լաց լինում, — հարցրեց նա կանգնելով վոտքի, յերբ նա հավասարվել եր նրան:

Աղջիկը ցնցվեց ու կանգ առավ, միանգամից դադարելով լաց լինել, բայց դեռևս կամաց հեծկլտալով: Հետո, յերբ նա մի քանի վայրկյան նայեց նրան, նրա շրթունքները նորից դողացին, յերեսը կնճռոտվեց, կուրծքն ալեկոծվեց, և նորից բարձր լաց լինելով, գնաց:

Լյոնկան դգաց, թե ինչպես մի բան սեղմվեց նրա ներսում, և հանկարծ նույնպես գնաց նրա յետևից:

— Իե, մի լաց, ե: Մեծ ես արդեն — ամսթ ե, — խոսեց նա դեռ նրան չհասած և հետո, յերբ հավասարվեց նրան, նայեց յերեսին ու նորից հարց տվեց՝ Ախր, ինչո՞ւ յես եսպես լաց լինում...

— Հա-ա... — յերկարացրեց աղջիկը: — Վոր դու լինեյիր... — և հանկարծ նստեց ճանապարհի վրա՝ փոշու մեջ, ծածկելով յերեսը ձեռքերով, և հուսահատ նվազ:

— Եհ, — արհամարհանքով թափ տվեց ձեռքը Լյոնկան: — Կնիկ: Կնիկ ես, վոր կա: Թյու, ես ինչ բան ե:

Բայց դա չոգնեց վոշ իրեն, վոշ ել աղջկան: Նայելով նրա բարակ, վարդագույն մատների առանքից մեկը մյուսի յետևից գլորվող արտասուքի կաթիլներին, Լյոնկան նույնպես տխրեց և ցանկացավ լաց լինել: Նա կռացավ դեպի աղջիկը, հագլվ դիպավ նրա մազերին, բայց իսկույն և յեթ,

վախենալով իր համարձակությունից, ձեռքը յետ քաշեց: Աղջիկն անընդհատ լալիս երևում էր չեր ասում:

— Լսիր, — մի պահ լռելուց հետո, սկսեց Լյոնկան, խիստ պահանջ զգալով ոգնել նրան: — Ինչ կա, ախր, ծեծել են գուցե: Դե, կանցնի, հա: Ասենք, չլինի ուրիշ բան կա, դու ասա, աղջի, հը:

Աղջիկը, ձեռքերը յերեսին պահած, տխուր թափահարեց գլուխն ու, վերջապես, հեկեկանքների միջից դանդաղ պատասխանեց նրան, թոթվելով ուսերը՝

— Թաշկինակս եմ... կորցրել: Ապիս շուկայից երբեք... կապույտ, ծաղկավոր, իսկ յես կապեցի գլուխս — ու կորցրի: — Յեմ նորից լաց յեղավ, ավելի ուժգին ու բարձր, հեծկտալով ու տնքացող ձայնով բացականչելով տարորինակ՝ — *հ-հ-հ*:

Լյոնկան զգաց, վոր ինքն անգոր ե նրան ոգնելու և, վախժխորած մի կողմ քաշվելով, մտախոհ ու տխուր նայեց մթնած յերկնքին: Ծանր տպավորություն եր թողել այդ բանը նրա վրա և նա սաստիկ խղճում եր աղջկան:

— Մի լաց... գուցե կգտնվի... — կամացուկ շնչաց նա, բայց նկատելով վոր աղջիկը չի լսում նրա մխիթարանքին, ավելի հեռացավ նրանից, մտածելով, վոր յերևի, հորից նա մի լավ կուտի այդ կորուստի համար: Իսկույն և յեթ նրան պատկերացավ, վոր հայրը, մեծ ու սեմի կազակ, դնքսում ե նրան, իսկ աղջիկը, կուլ տալով արտասուքները և ամբողջ մարմնով դողալով վախից ու ցավից, թավալում ե հոր վտռքերի տակ...

Նա վեր կացավ ու հեռացավ աղջկանից, բայց, մի հինգ քայլ գնալուց հետո, նորից արագ շուռ յեկավ, կանգնեց նրա առջև, սեղմվելով ցանկապա-

— Թաշկինակս եմ... կորցրել: Ապիս շուկայից եր բերել...

տին, և աշխատում եր վորեւ փաղաքշական ու բարի բան հիշել...

— Ճանապարհից դուրս գալիս, աղջիկ: Դե, հերիք ե լաց լինես, ելի: Գնա տուն, ասա փոնց վոր յեղել ե: Թե, կորցրել եմ... Դե ել ինչ հիմի...

Նա այդ բանն սկսեց ասել կամացուկ, ցավակցական ձայնով և, վերջացնելով վրդովված բացականչությամբ, ուրախացավ, տեսնելով, վոր նա բարձրանում ե գետնից:

— Այ, եսպես լավ ե,— ժպտալով ու աշխույժ շարունակեց նա: — Դե, հիմի գնա: Ուզում ես յես քեզ հետ գամ և ամեն ինչ պատմեմ: Յես քո կողմից կլինեմ, մի վախեցի:

Յեմ Լյոնկան հպարտ թոթվեց ուսերը, նայելով իր շուրջը:

— Պետք չի... — շնչաց աղջիկը, դանդաղ թափ տալով փոշին շորերի վրայից և միշտ հեծկտալով:

— Թե չե — գամ, հր° — լի պատրաստակամությամբ բարձրաձայն հայտարարեց Լյոնկան ու յետ տվեց կարտուզն ականջի վրա:

Հիմա նա կանգնած եր նրա պոչի, վոտքերը լայն չռած, վորից նրա վրայի ցնցոտիները տարուբերվեցին ինչ վոր խիզախ շարժումով: Նա ամուր թխկացնում եր փայտը գետնին և համառորեն նայում աղջկան, իսկ նրա մեծ-մեծ ու տխուր աչքերը փայլում եյին մի հպարտ ու խիզախ զգացմունքով:

Աղջիկը կողքանց նայեց նրան, արտասուքները քսելով յերեսին, և, նորից հոգոց հանելով, ասաց՝

— Չի հարկավոր, մի արի... Մերս չի սիրում աղքատներին:

Յեմ հեռացավ նրանից, յերկու անգամ յետ նայելով:

Ձանձրույթը տիրեց Լյոնկային: Նա աննկա-

տելի դանդաղ շարժումներով փոխեց իր վճռական հոխորտացող դիրքը, նորից կորացավ, հանդարտվեց և, գցելով մեջքին եր տպալակը, վոր մինչև հիմա կախված եր նրա թևից, կանչեց աղջկա յետևից, յերբ նա արդեն ծածկվել եր նրբանցքի վորտանի յետևը՝

— Գնաս բարի...

Աղջիկն առանց կանգ առնելու շուռ յեկավ դեպի նա և անհայտացավ:

Մոտենում եր յերեկոն, և ողում կանգնած եր այն առանձնահատուկ ծանր տոթը, վոր փոթորիկ ե նախազուշակում: Արևն արդեն ցածր եր կանգնած, և բարդիների գագաթները ներկվել եյին թեթև կարմրությամբ: Բայց նրանց սաղարթը շրջապատող յերեկոյան ստվերների շնորհիվ, այդ բարձրահասակ ու անշարժ բարդիները դարձան ավելի խիտ, ավելի բարձր... Յերկինքը, նրանցից վերև, նույնպես մթնում եր, դառնում թավշյա և կարծես իջնում եր ավելի ցած՝ դեպի յերկիրը: Ինչ-վոր տեղ հեռվում, խոսում եյին մարդիկ և ինչ-վոր տեղ ավելի հեռուն, բայց մյուս կողմում — յերգում եյին: Այդ ձայները, վոր ցածր եյին, բայց թավ, թվում եր, նույնպես համակված եյին տոթով:

Լյոնկայի ձանձրույթն ավելի սաստկացավ և նույնիսկ սկսեց վախենալ ինչ վոր բանից: Նա ուզեց գնալ պապի մոտ, նայեց իր շուրջը և արագ առաջ գնաց նրբանցքով: Վողորմություն խնդրել նա չեր ուզում: Նա գնում եր և զգում, վոր իր կրծքում սիրտը տրոփում ե ավելի հաճախ ու հաճախ, և, վոր նա առանձնապես ծուլանում ե գնալ և մտածել... Բայց աղջիկը նրա հիշողությունից դուրս չեր գալիս, և նա միտք եր անում ինչ պատահեց այժմ նրա հետ: Թե վոր նա հարուստ տանից ե, նրան կծեծեն՝ բոլոր հարուստները ժլատ

են: Իսկ թե վոր աղքատ ե, ապա գուցե և չծեծեն: Աղքատ տներում յերեխաներին ավելի շատ են սիրում, վորովհետև նրանցից աշխատանք են սպասում: Մեկը մյուսի յետևից մտքերը շարժվում եյին նրա գլխում, և տանջող ու կրծող ձանձրույթի զգացմունքը, վոր ստվերի նման ուղեկցում եր նրա մտքերին, ըոպե առ ըոպե դառնում եր ավելի ծանր, ավելի ու ավելի յեր համակում նրան:

Յեւ յերեկոյի ստվերները դառնում եյին ավելի խեղդող, ավելի թանձր: Լյոնկային հանդիպում եյին կազակներ ու կազակուհիներ և անցնում մոտով, ուշադրություն չդարձնելով նրա վրա, քանի վոր արդեն բոլորը սովորել եյին Ռուսաստանից յեկող սոված մարդկանց այդ հոսանքին: Նա նույնպես ծուլորեն սահում եր աղոտ հայացքով նրանց կուշտ, խոշոր կերպարանքների վրայով և արագ գնում եր դեպի յեկեղեցին, վորի խաչը փայլում եր նրա առջևում ծառերի յետևը:

Դեպի նա շարժվում եր վերադարձող հոտի աղմուկը: Ահա և յեկեղեցին, ցածրիկ և լայն, ներկված կապույտ ներկով: Շուրջը պատել եյին բարդիները, վորոնց զազաթներն աճել, բարձրացել եյին յեկեղեցու խաչերից վեր, վոր վողողված եյին վերջալուսի շողերով և փայլում եյին կանաչ տերևների միջից վարդագույն փոսկով:

Ահա գալիս ե և պապը դեպի յեկեղեցու գավիթը, կռացած տոպրակի ծանրության տակ, և դիտում ե իր չորս կողմը, ձեռքը դնելով ճակատին: Պապի յետևից ծանր, յերերուն քայլվածքով գալիս ե ստանիցայի կազակներից մեկը, ճակատի վրա իջեցրած գզակով և փայտը ձեռքին:

— Հը՛, տոպրակդ դատարկ ե, — հարցրեց պապը, մոտենալով թոռանը, վոր կանգ եր առել յեկեղեցու առջև ու սպասում նրան: — Իսկ, այ, յես ինչ-

քան եմ հավաքել, — և, տնտնքալով, նա ուսերից գցեց գետին իր քաթանե մինչև բերան լիքը տոպրակը: — Ո՛հ... Լավ են եստեղ տալիս, ենքան լավ... Հը՛, իսկ դո՛ւ ինչու յես եսպես փքված:

— Գլուխս ցավում ե... — կամաց արտասանեց Լյոնկան, նստելով գետնին, պապի կողքին:

— Հա՛... հոգնե՛լ ես... հալ չունե՞ս... Այ, հիմա կըգնանք գիշերելու: Կազակի անունը վո՞նց եր, հը՞...

— Անդրեյ Չորնիյ:

— Հենց եսպես ել կհարցնենք՝ իսկ վորտեղ ե, ասեր, Չորնիյ Անդրեյը: Այ, մարդ ե գալիս ես կողմ... Բա՛ս... Լավ ժողովուրդ են, կուշտ... և բոլորը ցորենի հաց են ուտում: Բարե՛, բարի մարդ:

Կազակը բոլորովին մոտեցավ նրանց և դանդաղ պատասխանեց պապի վողջույնին:

— Ձեզ ել բարե:

Ապա, լայն չռելով վոտքերն ու հառելով խոշոր, փոչինչ չարտահայտող աչքերը մուրացկանների վրա, լուռ քորեց իրեն:

Լյոնկան նայում եր նրան գննող հայացքով, պապը թարթում եր իր ծեր աչքերը հարցականորեն, կազակն անընդհատ լուռ եր և, վերջապես, հանելով լեզուն մինչև կեսը, սկսեց լեզվով վորսալ իր բեխի ծայրը: Հաջող վերջացնելով այդ գործը, նա բեխը ներս քաշեց բերանը, ծամեց մի քիչ, նորից դուրս հրեց բերնից լեզվով և, վերջապես, ընդհատեց լուռթյունը, վոր արդեն դառնում եր անտանելի, ծուլորեն արտասանելով՝

— Դե, — գնանք հավաքատեղին:

— Ինչի՞ համար, — ցնցվեց պապը:

Լյոնկայի ներսում ինչ վոր բան դողդողաց:

— Դե, հարկավոր ե... հրամայված ե: Դե հա՛:

Նա շուռ յեկավ մեջքը գարձնելով դեպի նրանց և ուզեց գնալ, բայց յետ նայելով և տեսնելով,

վոր նրանք յերկուսով ել տեղից չեն շարժվում,
նորից և արդեն բարկացած բղավեց՝

— Հը՛, ինչ յեղավ ձեզ...

Այդ ժամանակ պապն ու Լյոնկան արագ գնացին նրա յետևից։

Լյոնկան համառորեն նայում էր պապին և, տեսնելով, վոր նրա շրթունքներն ու գլուխը դողում են, և վոր նա, վախված նայում է իր շուրջն ու արագ ինչ վոր բան է վորոնում իր ծոցում, զգում էր, վոր պապն ինչ վոր մի բան է արել, ինչպես և այն ժամանակ Տոմանում։ Նա սկսեց վախենալ, յերբ պատկերացրեց իրեն Տոմանի դեպքը։ Այնտեղ պապը սպիտակեղեն եր թուցրել մի բակից և նրան բռնեցին գողացածը ձեռքին։

Ծիծաղում եյին, հայհոյում, ծեծում եյին նույնիսկ և, վերջապես գիշերը վռնդեցին ստանիցայից։ Նրանք գիշերեցին պապի հետ ինչ վոր տեղ, նեղուցի ափին, ավազի վրա, և ծովն ամբողջ գիշերն ահեղ գողգողում էր... Ավազը ճռճում էր, յերբ ալիքների հոսանքը վրա յեր վազում ու շարժում այն... Իսկ պապն ամբողջ գիշերը տնքում էր ու շնչալով աղոթում աստծուն, իրեն գող անվանելով և թողություն խնդրելով։

— Լյոնկա...

Լյոնկան ցնցվեց, յերբ պապը բոթեց նրա կողքը, և նայեց պապին։ Նրա դեմքը ձգվել էր, ավելի չորացել, գորշացել և ամբողջովին դողում էր։

Կազակը գնում էր առջևից, հինգ բայլի վրա, ծխում էր ծխամորճը, թուցնում փայտով կռատակի գլխիկները և չէր ել նայում նրանց։

— Ա՛ռ մի, վերցրո՛ւ... գցի՛ր... մուլախոտի մեջ... Տեղն ել իմացիր, վորտեղ ես գցում, վոր վերցնենք հետո... — հազիվ լսելի փսփսաց պապը և, ա-

ռանց կանգ առնելու քիփ սեղմվելով թոռանը, կոխեց նրա ձեռքն ինչ վոր մի գնդած շորի կտոր։

Լյոնկան քաշվեց մի կողմ, ցնցվելով վախից, վոր մի անգամից նրա ամբողջ եյուլթյունը լցրեց սառնությամբ, և մոտեցավ ցանկապատին, վորի կողքովը խիտ աճած էր մուլախոտը։

Հարված նայելով ուղեկցող կազակի լայն թիկունքին, նա պարզեց ձեռքը դեպի մի կողմ և, նայելով ձեռքի իրին, գցեց այն մուլախոտի մեջ։

Ընկնելիս, շորը բացվեց և Լյոնկայի աչքերում յերևաց կապույտ ծաղկավոր թաշկինակը, վոր իսկույն և յեթ ծածկվեց փոքրիկ լաց լինող աղջկա պատկերով։ Նա կանգնեց նրա առջև, վոնց վոր կենդանի լինի, իրենով ծածկելով կազակին, պապին և ամբողջ շրջապատը... Նրա հեկեկանքների հնչյունները նորից պարզ լսվեցին Լյոնկայի ականջներում, և նրան թվաց, վոր նրա առաջ գետնի վրա յեն թափվում արտասուքի պայծառ կաթիլները...

Այդ գրեթե անգիտակցական դրության մեջ, նա պապի յետևից գնաց հավաքատեղին։ Նա լսում էր խուլ գվիցը, վորի իմաստը հասկանալ չէր կարողանում և չէր ել ուզում, կարծես մշուշի միջով տեսնում էր, թե ինչպես պապի տոպրակից դուրս թափեցին կտորները՝ մեծ սեղանի վրա, և այդ կտորները, ընկնելով խուլ ու փափուկ, թրխկաթրխկում եյին սեղանին... Ապա նրանց վրա կռացան բազմաթիվ գլուխներ բարձր գգակներով։ Գլուխներն ու գգակները խոփոռ եյին և մռայլ, ու, տարուբերվելով, սպառնում եյին շուրջը տիրող մշուշի միջից ինչ վոր սարսափելի բանով... Հետո հանկարծ պապը, խռպոտ փնթփնթալով ինչ վոր մի բան, հոլի նման սկսեց պտտվել յերկու ուժեղ տղամարդկանց ձեռքերում...

— Զուր ե, քրիստոնյաներ... Մեղավոր չեմ, աստված ե վկա, — սուր ճշաց պապը:

Լյոնկան, լալով, ընկավ հատակին:

Այդ ժամանակ մոտեցան և նրան: Բարձրացրին, նստեցրին նստարանի վրա և խուզարկեցին նրա փոքրիկ մարմինը ծածկող բոլոր ցնցոտիները:

— Դուրս ե տալիս Դանիլովնան, սատանի կնիկը, — աղմկեց մեկը, կարծես զարկելով Լյոնկայի ականջներին իր թավ և բարկացած ձայնով:

— Գուցե թագցրե՞լ են մի տեղ, — ավելի բարձր բղավեցին ի պատասխան:

Լյոնկան զգում եր, վոր այդ բոլոր ձայները կարծես խփում են նրա գլխին, և նա այնպիսի մի սարսափ զգաց, վոր ուշքը կորցրեց, հանկարծ, կարծես, խորասուզվելով ինչ վոր սև փոսի մեջ, վորը բաց եր արել նրա առջև իր անտակ յերախը:

Յերբ նա ուշքի յեկավ, նրա գլուխը դրած եր պապի ծնկներին, նրա յերեսի վրա կռացել եր պապի յերեսը, ավելի խղճուկ և խորշումած, քան յերբևե և պապի վախեցած թարթող աչքերից ընկնում են նրա, Լյոնկայի ճակատի վրա մանրիկ պղտոր արտասուքները և սաստիկ խաղտում, գլորվելով թշերի վրայից վզի վրա...

— Աչքերդ բացի՛ր, բալա ջան... Արի գնանք եստեղից: Գնանք: Բաց թողին անիծվածները:

Լյոնկան վեր կացավ, զգալով, վոր նրա գլխի մեջ ինչ վոր մի ծանր բան ե լցված, և վոր գլուխը, հենց այն ե, վայր պիտի ընկնի ուսերի վրայից... Նա բռնեց գլուխը ձեռքերով և սկսեց տարուբերել մի կողմից մյուսը, կամաց անբալով:

— Ցավում ե գլուխդ: Իմ բալաս... տանջեցին նրանք ինձ ու քեզ... զաղաններ: Խանչալն ե կորցրել, ել վոնց կլինե՞ր, մեկ ել աղջիկը թաղինակ ե կորցրել, դե դրա համար ել թափվեցին վրա-

ներս... Վայ, տեր աստված... Ինչո՞ւ յես եսպես պատժում մեզ...

Պապի դողացող ձայնը կարծես շանգոում եր Լյոնկային և նա զգում եր, վոր նրա մեջ բոցավառվում ե մի սուր կայծիկ, հարկադրելով նրան հեռու քաշվել պապից: Յետ քաշվեց ու նայեց շուրջը...

Նրանք նստել եյին ստանիցայից դուրս, անճոռնի կաղամախու ճյուղերի խիտ ստվերի տակ: Արդեն գիշեր եր, լուսինը դուրս յեկավ, և նրա կաթնաարծաթավուն լույսը, վողողելով հարթ դաշտային տարածությունը, դարձրել եր այն կարծես ավելի նեղ, քան ցերեկն եր, ավելի նեղ և ավելի ամայի, տխուր:

Հեռվից, յերկնքի հետ միացած դաշտերի կողմից բարձրանում եյին ամպերն ու կամաց լողում դաշտի վրայով, ծածկելով լուսնյակը և թանձր ստվերներ գցելով գետնի վրա: Ստվերները քիփ պառկում եյին գետնին, դանդաղ մտախոհ սողում նրա վրայով և հանկարծ կորչում, կարծես թաղվելով գետնի տակ նրա ճեղքերի միջով արևի ճառագայթների կիզիչ հարվածներից... Ստանիցայից ձայներ եյին գալիս և տեղ-տեղ բռնկվում եյին կրակները, վոր աստղերի հետ փոխադարձ աչքով եյին անում իրար:

— Գնանք, բալաս... հարկավոր ե գնալ, — ասաց պապը:

Նստենք մի քիչ ել... — ցածր ձայնով ասաց Լյոնկան:

Նրա դուրը գալիս եր դաշտը: Յերեկը, դաշտում քայլելիս, նա սիրում եր նայել դեպի առաջ, այնտեղ, վորտեղ յերկնքի կամարը հենվում ե այդ դաշտի լայն կրծքին... Այնտեղ նա պատկերացնում եր մեծ հրաշալի քաղաքներ, բնակված չտեսնված

բարի մարդկանցով, փորոնցից կարիք չի լինի հաց խնդրել, — ինքները կտան, առանց խնդրելու... Իսկ յերբ դաշտը, անընդհատ բացվելով նրա աչքերի առաջ, հանկարծ դուրս եր հանում իր միջից արդեն իրեն ծանոթ ստանիցան, փոր նման եր իր շենքերով ու մարդկանցով այն բոլոր ստանիցաներին, փորոնք նա առաջուց տեսել եր, տիրությունը պատում եր նրան և նա իրեն վիրավորված եր զգում այդ խափեության համար:

Յեվ այժմ նա մտախոհ նայում եր հեռուն, փորտեղից դանդաղ դուրս եյին սողում ամպերը: Նրան թվում եր, փոր դրանք նման են այն քաղաքի հազարավոր խողովակների ծխին, փոր նա այնքան ուզում եր տեսնել...

Տեսիլքն ընդհատվեց պապի չոր հագով:

Լյոնկան դիտող հայացքով նայեց պապի արտասուքներով թրջված յերեսին: Նա ազահորեններս եր ծծում ողբ: Լուսավորված լուսնի լույսով և ծածկրված գգալի ցնցոտիներից, հոնքերից ու մորուքից ընկնող ստվերներով, այդ յերեսը, իր ջղաձգորեն շարժվող բերանով և լայն չռած աչքերով, փոր փայլում եյին ինչ փոր զսպված հրճվանքով, սարսափելի յեր, խղճալի, և առաջացնելով Լյոնկայի մեջ այն իրեն համար նոր զգացմունքը, ստիպում եր նրան հեռանալ պապից...

— Նստենք դեռ, նստենք... — Փնթփնթում եր նա և, հիմար քմծիծաղը դեմքին, ինչ փոր բան եր փորոնում ծոցում:

Լյոնկան շուռ յեկավ ու նորից սկսեց նայել հեռուն:

Լյոնկա, նայիր մի, — հանկարծ խնդաց պապը հրճվանքով և, ամբողջովին կուչ գալով խեղդող հագից, պարզեց դեպի թոռն ինչ փոր մի յերկար ու

փայլուն բան: — Արծաթով ե պատած, արծաթ ե, չէ... հիսուն մանեթ արժի...

Նրա ձեռքերն ու շրթունքները դողում եյին ազահությունից ու ցավից, և ամբողջ դեմքը ջղաձրվեց:

Լյոնկան ցնցվեց ու հրեց նրա ձեռքը:

— Պահիր շուռ... Վայ, պապի, թագցրո՛ւ, — պատական տոնով շնչաց նա, արագ դիտելով շուրջը:

— Ե՛հ, ի՞նչ ե, սարսաղի պես վախենում ես, բալաս... Ներս նայեցի լուսամուտից, իսկ սա կախված եր... Յես ե՛ր հոպ, վերցրի ու փեշիս տակ դրի... և հետո ել թփերում պահեցի: Յերբ ստանիցայից գալիս եյինք, յես իբր գդակս վեր գցեցի, կռացա ու վերցրի խանչալը... Հիմարի գլուխներ են նրանք: Թաշկինակս ել վերցրի, այ, տես փորտեղ ե:

Նա դողդոջուն ձեռքերով դուրս քաշեց թաշկինակն իր ցնցոտիների միջից ու թափահարեց այն Լյոնկայի աչքերի առաջ:

Լյոնկայի աչքերի առաջ պատառտովեց մշուշի վարագույրը և ցցվեց մի այսպիսի պատկեր՝ նա և պապն արագ, փորքան ուժ ունեն, գնում են ստանիցայի փողոցով, խուսափելով հանդիպող մարդկանց հայացքներից, գնում են վախվախելով, և Լյոնկային թվում եր, թե ամեն մեկը, ով ուզի, իրավունք ունի ծեծել նրանց յերկսին ել, թքել նրանց վրա, հայհոյել... Ամբողջ շրջապատը, — ցանկապատները, տները, ծառերը, — ինչ փոր տարորինակ մշուշի մեջ տարուբերվում են կարծես քամուց... և շաչում են ինչ փոր դաժան, բարկացկոտ ձայներ... Այդ ծանր ճանապարհն անվերջ յերկար ե և ստանիցայից դաշտ դուրս գալու տեղը չի յերևում՝ տատանվող տների խիտ զանգվածի յետևից: Իսկ այդ տները մեկ մոտենում են նրանց, կարծես

ցանկանալով տրորել նրանց, մեկ հեռանում ինչ վոր տեղ. ծիծաղելով նրանց յերեսին իրենց լուսամուտների մուկ թծերով... Յեվ հանկարծ մի լուսամուտից լսվում է հնչյուն ձայնը՝ «գողեր, գողեր, գող, գողի տղա»... Լյոնկան գաղտագողի հայացք է նետում դեպի այդ կողմը և տեսնում է լուսամուտում այն աղջկան, վորին մի քիչ առաջ նա տեսել էր լաց լինելիս և ուզում էր պաշտպանել... Աղջիկը վորսաց նրա հայացքը և լեզու հանեց նրան, իսկ նրա կապույտ աչիկները պսպղում էին շարունակյալ ու ասեղի նման ծակում Լյոնկային:

Այդ պատկերը կենդանացավ նրա հիշողության մեջ և մի ակնթարթ անհայտացավ, թողնելով իրենից հետո չար ժպիտը, վորը նա շարունակ պապի յերեսին:

Պապն անընդհատ ասում էր ինչ վոր բան, ընդհատելով իրեն հագով, թափահարում էր ձեռքերը, ցնցում գլուխը և սրբում քրտինքը, վոր խոշոր կաթիլներով դուրս էր գալիս նրա յերեսի կնճիռների մեջ:

Ծանր, պատառոտված ու բուլաներով պատած ամպը ծածկեց լուսինը և Լյոնկան գրեթե չեր տեսնում պապի յերեսը... Բայց նա կանգնեցրեց նրա կողքին լացող աղջկան, տպավորելով իր առջև նրա պատկերը, և մտքում, կարծես թե, չափեց նրանց յերեսին: Անգոր, դողալող, ագահ և պատառոտված պապը նրա կողքին, այն աղջկա, վորին նա միրավորել էր, վորը լաց էր լինում, բայց առողջ էր, թարմ, գեղեցիկ, այդ պապը թվաց նրան անպետք և գրեթե նույնքան չար և զզվելի, վորքան և Կալչեյը հեքյաթում: Ինչպե՞ս կարելի յե այդպիսի բան: Ինչի համար էր նա նեղացրել աղջկանը: Նա պապի հարազատը չի:

Իսկ պապը դողոտում էր՝

— Այ, թե մի հարյուր մանեթ հավաքեյի, հա... ենքան հանգիստ կմեռնեյի, վոր...

— Դե... — հանկարծ ինչ վոր բան բռնկվեց Լյոնկայի ներսում: — Սո՛ւս անեյիր, մի... մեռնեյիր, ելի, մեռնեյիր... իսկ, վոր չես մեռնում, ա՛յ... դողություն ես անում... — ճշաց Լյոնկան և հանկարծ, ամբողջովին դողալով, թռավ վտառի վրա: — Քավթառ գող ես դու... ու՛հ-հ... — և սեղմելով փոքրիկ, չոր բռունցքը, նա թափահարեց այն պապի քթի առաջ և նորից, ծանր նստեց գետնին, շարունակելով ատամների արանքից՝ — Յերեխից գողացավ... Այ, թե ինչ լավ է... ծերացել է, ելի ձեռքի քաշում... Ել են աշխարհում քեզ թողություն չի լինի դրա համար...

Հանկարծ ամբողջ դաշտը վեր ու վայր յեղավ և վողողվեց աչք կուրացնող կապույտ լույսով, լայնացավ... Նրան պատող մշուշը շարժվեց ու անհայտացավ մի ակնթարթով... Թնդաց կայծակի վորոտը և, զդրվալով, գլորվեց դաշտի վրայով, ցրնցելով թե այդ դաշտը, և թե յերկինքը, վորի վրայով հիմա սլանում էր սև ամպերի թանձր խումբը: Լուսինը թաղվել էր այդ ամպերի մեջ:

Մթնեց: Հեռու, ինչ վոր տեղ, արդեն լուռ, բայց ահեղ, փայլատակեց կայծակը և մի վայրկյան հետո նորից թույլ մռնչաց վորոտը... Հետո տիրեց լուություն, վորը, կարծես, վերջ չեր ունենալու:

Լյոնկան խաչակնքում էր յերեսը: Պապը նստած էր անշարժ և լուռ, կարծես նա ձուլվել էր ծառի բնին, վորին հենվել էր նա իր մեջքով:

— Պապի... — շնչաց Լյոնկան տանջալից սարսափով սպասելով շանթի մի նոր վորոտի: — Գնանք ստանիցա:

Յերկինքը նորից ցնցվեց և, նորից բռնկվելով

կապույտ բոցով, նետեց յերկրի վրա հզոր մետաղյա հարվածը: Կարծես թե յերկաթյա հազարավոր թերթեր թափվում եյին գետին, խփվելով իրար:

— Պապի... — բղավեց Լյոնկան:

Նրա աղաղակը, վորոտի արձագանքից խլացած, հնչեց, ինչպես մի հարված փոքրիկ, կոտրված զանգին:

— Հը՛, ինչ ե... վախենում ես... — խռպոտ ձայնով արտասանեց պապը, առանց շարժվելու:

Սկսեցին ընկնել անձրևի խոշոր կաթիլները, և նրանց խշրոցը հնչում եր այնքան խորհրդավոր, կարծես թե նախազգուշացնում եր ինչ վոր մի բանի մասին... Հեռվում այդ խշրոցը փոխվեց մի համատարած, լայնարձակ ձայնի, վորը լսելիս, թվում եր, թե մի հսկայական խողանակ քսում են չոր գետինին, — իսկ այստեղ՝ պապի և թոռան մոտ, ամեն մի կաթիլ, ընկնելով գետին, հնչում եր կարճ և ընդհատ և մեռնում եր առանց արձագանքի:

Կայծակի վորոտը քանի գնում մոտենում եր, և յերկինքն ավելի հաճախ եր բռնկվում:

— Չեմ գնա յես ստանիցա: Թող ինձ, քավթառ շանը, զողին... այստեղ անձրևը խեղդի... կայծակն ել սպանի... — շնչասպառ լինելով՝ ասում եր պապը: — Չեմ գնա... գնա՛ մենակ... Այ, հրեն ստանիցան... գնա: Չեմ ուզում յես, վոր դու եստեղ նստես... հեռացիր... գնա՛, գնա՛, գնա՛...

Պապն արդեն բղավում եր խուլ և խզված ձայնով:

— Պապի... ների՛ր, — մոտենալով նրան, աղաչեց Լյոնկան:

— Չեմ գնա... Չեմ ների... Յոթ տարի յես քեզ խնամել եմ... ամեն ինչ քեզ համար... և ապրել եմ... քեզ համար: Ախր, ինձ ի՞նչ ե հարկավոր... Չե՛, մեռնում եմ յես... Մեռնում եմ... իսկ դու

ասում ես — գող... ինչի՞ համար եմ գող՝ քեզ համար... քեզ համար ե եղ բոլորը... Այ՛ առ... առ... վերցրո՛ւ... քո ապրուստի համար... քո կյանքի համար... հավաքել եմ... դե գողություն ել եմ արել... Աստված տեսնում ե եղ ամենը... Նա գիտի... վոր գողություն եմ արել... գիտի... Նա ինձ կպատժի: Նա չի վողորմա ինձ, քավթառ շանը... գողության համար: Արդեն պատժեց ել... Տեր աստված, պատժեցիր դու ինձ... հը՞, պատժեցիր... Յերեխայի ձեռքով ինձ սպանեցիր դու... Ճիշտ ե, տեր իմ... ճիշտ ե... արդարացի յես դու, տեր աստված... Առ իմ հոգին... Վայ...

Պապի ձայնը փոխվեց ինչ վոր ականջ ծակող ճշոցի, վոր սարսափով լցրեց Լյոնկայի կուրծքը:

Կայծակների վորոտը, սասանելով դաշտն ու յերկինքը, դղրդում եր հիմա այնքան դղրդալից և շտապ, կարծես թե նրանցից յուրաքանչյուրն ուզում եր յերկրին ինչ վոր անհրաժեշտ, նրան հարկավոր մի բան ասել, և նրանք բոլորը, անցնելով իրարից, վռնում եյին գրեթե առանց ընդհատումների: Կայծակներից պատառոտվող յերկինքը դողում եր, դողում եր և դաշտը, մերթ ամբողջովին բռնկվելով կապույտ կրակով, մերթ խորասուզվելով ցուրտ, ծանր ու նեղ խավարի մեջ, վորը տարրորինակ կերպով, փոքրացնում եր դաշտը: Յերբեմն կայծակը լուսավորում եր հեռուն: Այդ հեռուն, կարծես թե, շտապով փախչում եր աղմուկից ու գողոցից:

Թափվեց անձրևն ու նրա կաթիլները պողպատի նման պսպղալով կայծակի լույսի տակ, ծածկում եյին իրենցով ստանիցայի սիրալիր թարթող կրակները:

Լյոնկան նվաղում եր սարսափից, ցրտից և հանցանքի ինչ վոր կրծող զգացմունքից, վոր առաջ

եր յեկեւ պապի աղաղակից: Նա հառել եր իր առջև լայն բացած աչքերը և, վախենալով թարթել նրանք նույնիսկ այն ժամանակ, յերբ ջրի կաթիլները, հոսելով նրա անձրևից թրջված գլխի վրայից, ընկնում եյին նրանց մեջ, ականջ եր դնում պապի ձայնին, վորը խեղդվում եր հզոր հնչյունների ծովում:

Լյոնկան զգում եր, վոր պապը նստած ե անշարժ, բայց նրան թվում եր, թե նա պիտի կորչի, հեռանա այստեղից ինչ վոր տեղ և թողնի նրան այստեղ մենակ: Նա, իր համար աննկատելի կերպով, հետզհետե մոտենում եր պապին և յերբ դիպավ նրան իր արմուկով, ցնցվեց, սպասելով, վոր ինչ վոր սարսափելի բան պիտի լինի...

Պատռելով յերկինքը, կայծակը լուսավորեց նրանց յերկսին, իրար կողքի, կուշ յեկած, փոքրիկ, վորոնց վրա ծառի ճյուղերի վրայից թափվում եյին ջրի շիթերը...

Պապը թափահարում եր ձեռքն ողի մեջ և անընդհատ փնթփնթում եր մի բան, արդեն հոգնած և շնչասպառ լինելով...

Նայելով նրա յերեսին, Լյոնկան աղաղակեց վախից... Կայծակի կապույտ լույսի տակ այդ յերեսը թվում եր մեռած, իսկ նրա վրա պտտվող աղոտ աչքերը խելագարի աչքեր եյին:

— Պապի... գնանք... — ճաաց նա, գլուխը դեմ անելով պապի ծնկերին:

Պապը կռացավ նրա վրա, գրկելով նրան իր բարակ և վոսկրոտ ձեռքերով, ամուր սեղմեց իրեն և, հուպ տալով նրան, հանկարծ վռնաց ուժգին և սուր, վորպես թակարդով բռնված մի գայլ:

Գրեթե խելագարված այդ վռննոցից, Լյոնկան դուրս պրծավ նրա գրկից, ցատկեց վոտքի վրա և նետի պես սլացավ առաջ, աչքերը լայն բաց արած:

Պատռելով յերկինքը կայծակը լուսավորեց նրանց յերկուսին:

կայծակներէից կուրանալով, վայր ընկնելով, վեր կենալով և ավելի ու ավելի խոր թափանցելով խավարի մեջ, փորը մերթ անհայտանում եր կայծակի կապույտ փայլից, մերթ նորից թանձր պատում եր վախից խելքը կորցրած տղային:

Իսկ անձրեւը, վայր թափվելով, աղմկում եր այնքան ցուրտ, միալար, տաղտկալի: Յեւ թփում եր, թե դաշտում փոշինչ և յերբեք չկար, բացի անձրևի աղմուկից, կայծակի փայլից և նրա չարացած վորոտից:

Մյուս որն առափոտյան, ստանիցայից դուրս վազելով, տղաներն իսկույն վերադարձան յետ և տագնապ բարձրացրին ստանիցայում, հայտարարելով, փոր տեսան կաղամախու տակ յերեկվա մուրացկանին և փոր նրան, յերևի մորթել են, փորով հետև նրա կողքին մի դաշույն ե վեր ընկած:

Յեւ յերբ ավագ կաղակներն յեկան նայելու, այդպէս ե արդյոք, դուրս յեկավ, փոր այդպես չի Ծերունին դեռ կենդանի յեր: Յերբ մոտեցան նրան, նա փորձեց վեր կենալ գետնից, բայց չկարողացավ: Նրա լեզուն բռնվել եր և նա բոլորին ինչ փոր բան եր հարցնում արտասովոր աչքերով և անընդհատ փորոնում եր նրանցով ամբոխի մեջ, բայց փոշինչ չեր գտնում և չստացավ փոշ մի պատասխան:

Յերեկոյան դեմ նա մեռավ, և թաղեցին նրան հենց այնտեղ, փորտեղ գտել եյին, կաղամախու տակ, գտնելով, փոր գերեզմանատանը նրան չպետք ե թաղել՝ առաջինը — նա ոտար ե, յերկրորդը — գող ե, իսկ յերրորդը — մեռավ առանց հաղորդման: Նրա մոտ ցեխի մեջ գտան դաշույնն ու թաշկինակը:

Իսկ յերկու թե յերեք որ հետո գտնվեց և լյոնկան:

Դաշտային հեղեղատներէից մեկի վրա, ստանիցայի մոտերքում սկսեցին պտտվել ագռավներ:

Խմբերը և յերբ գնացին այնտեղ նայելու, գտան տղային, փորը պառկել եր թևերը փռած, յերեսն ի վայր, ջրալի ցեխի մեջ, փոր մնացել եր անձրևից հետո հեղեղատի հատակին:

Սկզբում փորոշեցին թաղել նրան գերեզմանատանը, փորովհետև նա դեռ յերեխա յե, բայց, միտք անելով, դրին պապի կողքին, նույն կաղամախու տակ: Հողի մի բլուր կաղմեցին և նրա վրա մի կոպիտ քարե խաչ կանգնեցրին:

4047

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0386367

М. ГОРКИЙ
ДЕД АРХИП И ЛЕНЬКА
ГИЗ АРМ. ССР ЕРЕВАН